

Filistin'de Bir Dönüm Noktası: 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları ve Sonrası

A Turning Point in Palestine: The 1929 Western Wall Uprisings and Beyond

Havva Yavuz*

* Öğr. Gör. Dr. Batman Üniversitesi,
Atatürk İlkeleri ve Cumhuriyet Tarihi,
Batman
ORCID No: 0009-0007-8988-8884

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Havva Yavuz
Batman Üniversitesi, Atatürk İlkeleri
ve Cumhuriyet Tarihi, Batman,
Türkiye
E-posta/E-mail:
havva.yavuz@batman.edu.tr

Başvuru/Submitted: 15.12.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested:
06.01.2024

Son Revizyon/Last Revision Received:
04.02.2024

Kabul/Accepted: 10.02.2024

Yayınlanma/Publication: 28.03.2024

Atıf/Citation:

Yavuz, Hava, "Filistin'de Bir Dönüm
Noktası: 1929 Batı Duvarı
Ayaklanmaları ve Sonrası" *Tarihin
Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal
Araştırmalar Dergisi*, S. 31, (2024), 11-27

ÖZ

1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları, Filistin'de Yahudi ve Arap toplulukları arasında artan gerilimlerin patlak verdiği, bölgesel ve uluslararası siyasi dinamikleri derinden etkileyen önemli bir dönüm noktasıdır. Bu çalışmada, ayaklanmaların nedenleri, gelişimi ve sonuçları, özellikle de 1929 Dünya Ekonomik Krizi (Büyük Buhran) döneminin ekonomik koşullarıyla olan bağlantısı açısından incelenmektedir. Ayaklanmanın uzun vadeli etkileri, Filistin-İsrail çatışmasının tarihsel kökenlerini anlamada kritik bir öneme sahip olup, bölgedeki etnik ve politik çatışmaların karmaşık doğası vurgulanmaktadır. Çalışma, bu tarihi olayın günümüzdeki etkilerini incelerken, bölgedeki mevcut çatışmaların çözümüne yönelik dersler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları, Filistin-Siyonist Çatışması, Büyük Buhran, Filistin Mandası, Milli Kimlik ve Toprak Mücadelesi

ABSTRACT

The 1929 Western Wall Uprisings represent a critical juncture in Palestinian history, marking a period of heightened tensions between Jewish and Arab communities and significantly impacting regional and international political dynamics. This study provides a comprehensive analysis of the causes, evolution, and consequences of the uprisings, highlighting the connection to the economic conditions of the 1929 World Economic Depression known as the Great Depression. The long-term effects are essential for understanding the historical roots of the Israel-Palestine conflict, emphasizing the complex nature of ethnic and political conflicts in the region. The study offers insights into the contemporary implications of these historical events and lessons for resolving current conflicts.

Keywords: 1929 Western Wall Uprisings, Palestinian-Zionist Conflict, Great Depression, Palestine Mandate, National Identity and Land Struggle

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Filistin Mandası'nın şartları, 24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti Konseyi tarafından onaylandı ve 11 Eylül'de ilan edildi. Ancak Manda 29 Eylül 1923'e kadar resmen yürürlüğe girmedi. Bu gecikmenin nedenlerinden biri Fransız Hükümeti'nin Filistin ve Suriye Mandalarının aynı anda onaylanmasını istemesinden ve İtalyan Hükümeti'nin bu sonuncusu için çıkardığı zorluklardan kaynaklanıyordu. Diğeri ise Amerika Birleşik Devletleri'nin, mandaları ortaya çıkararak yeni sistemin bir tarafı olmayı reddetmesi ve bu sistem kapsamında herhangi bir yükümlülük veya görev almayı kabul etmemesine rağmen, Mandalar kapsamında eşitlik talep etmesiydi. ABD ile bir anlaşmaya varıldı ve bu zorluk ortadan kaldırıldı.¹

Böylelikle İngiltere Filistin üzerinde hukuki bir kontrole sahip olmuştu. 2 Kasım 1917 Balfour Deklarasyonu'nun ilanı ile Yahudilere Filistin'de *Ulusal Yurt* vaadinde bulunan İngiltere, manda belgesiyle bunu yasallaştırdı. Filistin topraklarını yasal Yahudi göçüne açan İngiltere, yüzyıllardır Arapların yaşadığı bu toprakları Araplardan yavaş yavaş kopararak Yahudiler için bir yurt haline getirilmesine yasal yollardan yardımcı olmaya başladı. Filistinli Araplar, İngiltere'nin bölge idaresini üstlendiği ilk andan itibaren kaderlerini İngiltere siyasilerinin ve Siyonist isimlerin ellerine bırakmamak için direnişe başladılar. Bu nedenle Filistin'de ilk Arap ayaklanması 1920 yılının Nisan ayında Kudüs'te gerçekleşti. Bu isyanın ardından 1921 yılı Mayıs ayında Yafa'da ikinci bir isyan gerçekleşti. 1929 yılında ise daha büyük bir karışıklık ve ayaklanma hareketi başladı.²

1929 Ağlama Duvarı Ayaklanmaları, Filistin'deki Yahudi ve Arap toplulukları arasındaki gerginliği ortaya çıkaran önemli bir tarihsel olaydır. Bu dönem, ABD'de yaşanan Büyük Buhran'ın başlamasıyla birlikte, dünya genelinde ekonomik koşulların kötüleştiği bir zaman dilimiyle çakışır. Ekonomideki olumsuz gelişmeler, sadece ABD'yi değil, aynı zamanda Avrupa ve Orta Doğu'daki ekonomik yapıları da derinden etkileyerek dünya çapında bir ekonomik krize yol açmıştır. Bu genel ekonomik çalkantı Filistin'deki mevcut siyasi ve etnik gerilimler üzerinde dolaylı yollarla etkili olmuştur.

Filistin'de Yahudi ve Arap toplulukları arasındaki gerilim, özellikle Batı Duvarı (Ağlama Duvarı) etrafında odaklanmıştı. Ağlama Duvarı, Yahudilik için büyük bir dini öneme sahipken, Müslümanlar için de kutsal bir yerin parçasıdır. Bu dönemde, her iki topluluk arasındaki hak iddiaları ve dini özgürlükler konusunda artan anlaşmazlıklar, çatışmalara yol açmıştır. Bu çatışmalar, yerel koşulların yanı sıra İngiliz Mandasının yönetim politikaları ve uluslararası toplumun tepkileri ile daha da karmaşık bir hal almıştır. Ayaklanmaların nedenleri çok yönlüdür ve sadece dini meselelerle sınırlı değildir. Ekonomik zorluklar, toplumsal adaletsizlikler ve ulusal kimlik arayışı gibi faktörler de olayların gelişiminde önemli rol oynamıştır. Özellikle, Büyük Buhran'ın ekonomik etkileri, Filistin'deki zaten zor olan yaşam koşullarını daha da ağırlaştırmış ve toplumsal huzursuzlukları tetiklemiştir.

1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları'nın sonuçları hem bölgesel hem de uluslararası düzeyde hissedilmiştir. Bu olaylar, Yahudi ve Arap toplulukları arasındaki ilişkilerde kalıcı bir yara açmış, İngiliz Mandası altındaki yönetim politikalarının yeniden değerlendirilmesine yol açmış ve uluslararası toplumun bölgedeki duruma müdahalesini tetiklemiştir. Aynı zamanda, Filistin'deki ulusal kimlik ve bağımsızlık mücadelelerinin şekillenmesinde de kritik bir rol oynamıştır. 1929 Ayaklanmaları sadece bir dini ya da etnik çatışma değil, aynı zamanda

¹ Albert M. Hyamson, *Palestine: A Policy*, Routledge Taylor & Francis Group, New York 2022, s. 126.

² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Kronik Kitap, İstanbul 2020, s. 47-49.

ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin bir araya gelmesiyle tetiklenen karmaşık bir olaydır. Bu olayların hem yerel hem de dünya çapında derin etkileri olmuştur ve bugünkü Filistin-İsrail çatışmasının anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Büyük Buhran'ın Filistin'deki ekonomik ve sosyal koşullar üzerindeki etkilerini incelemek, 1929 yılında Filistin'de gerçekleşen çatışmaların daha geniş bir küresel çerçevede nasıl ele alınabileceğini anlamak için önemlidir. Bu dönemde, dünya genelinde ekonomik durgunluk yaşanmış, işsizlik oranları artmış ve birçok ülke ekonomik krizle mücadele etmiştir. Filistin'de ise, bu global ekonomik baskılar, zaten var olan etnik ve politik gerilimleri daha da şiddetlendirmiştir. Ekonomik kriz, yerel ekonomi üzerinde baskı oluşturarak, tarım ve ticaret gibi temel sektörleri olumsuz etkilemiş, bu da Filistin'deki toplumsal huzursuzluğun artmasına ve çatışmaların şiddetlenmesine yol açmıştır. Bu şekilde, Büyük Buhran'ın Filistin'deki etkileri, yaşanan çatışmaların anlaşılmasında kritik bir faktör olarak öne çıkar ve ayaklanmaların sadece yerel dinamiklerle değil, aynı zamanda global ekonomik koşullarla da yakından ilişkili olduğunu gösterir.

I. Batı Duvarı (Ağlama Duvarı)

Kudüs'te Yahudilik ile bütünleşen Süleyman Mabedi, tarihi süreç içerisinde, farklı zamanlarda tahribata uğramış ve son olarak MS 70 yılında Roma İmparatorluğu tarafından yıkılmıştır.³ Bu yıkım sonrasında mabedin ayakta kalan kısmı Yahudiler tarafından Ağlama Duvarı olarak da adlandırılmıştır. Bunun nedeni ise asırlardır Yahudi hacıların ağlamak ve yas tutmak için oraya gelmeleri idi. Yahudiler tarafından Batı Duvarı olarak da adlandırılan duvarın dibindeki büyük açık taşlar Herod döneminden kalma olup yeraltında benzer taşlardan oluşan birçok katman vardır. Yukarıdaki daha küçük taşlar ise Roma döneminden kalmadır ve en üstteki taşlar ise Kudüs'ün Müslüman yöneticileri tarafından eklenmiştir.⁴ Müslümanlar için de Batı Duvarı, Hz. Muhammed'in cennete gece yolculuğu (Mir'ac) yapmadan önce atı Burak'ı bağladığı yerdir. Mekke ve Medine'den sonra İslam inancının en kutsal üçüncü mekânı olan Harem-i Şerif; Kubbetü's-Sahra ve El-Aksa Camii'ne de ev sahipliği yapmaktadır.⁵

Müslümanların bölgeyi fethinden itibaren Harem-i Şerif camilerinin denetimi Müslümanların elindeydi, Batı Duvarı da yüzyıllar önce Müslümanlar tarafından vakıf malı haline getirilmişti.⁶ Osmanlı Devleti duvarın defalarca onarımını yapmış ve tamamen yıkılmaktan kurtarmıştı. Duvar özellikle Süleyman Mabedi'nin yıkılış yıl dönümü, Fısıh Bayramı ve büyük kefaret günü gibi dini günlerde Yahudilerin başlıca ibadet yerlerinden biri haline gelmişti.⁷ 1840 ve 1911 yıllarında yetkili makamlar, Yahudilerin bu alan üzerinde ibadet amacıyla ziyaret etme izni dışında hiçbir hakları olmadığını (ibadet esnasında ise yanlarında banklar, bölme paravanları veya Yasa tomarları getiremeyeceklerini) tespit etmişti. Duvar'dan önceki alanın, oraya yerleşen Mağripli hacılar için kurulmuş olan Ebû Medyen Vakfı'nın bir parçası olması, Yahudilerin alan üzerindeki mülkiyet iddialarını reddetmek için sağlam bir temel oluşturdu. Yasal bir engel olan Duvar bölgesinin bir vakfın parçası olması, Birinci Dünya Savaşı öncesinde bazı Yahudi figürlerin (Nissim Bechar ve Baron Edmond de Rothschild) bu

³ Şevket Özcan "Yahudi Dualarında Kudüs", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/35, 2019, s. 23.

⁴ Alan Unterman, *Historical Dictionary of the Jews*, Scarecrow Press, United Kingdom 2011, s. 178.

⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili 3. Cilt*, T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı İstanbul 2023, s. 875-890; Gregory Harms and Todd M. Ferry, *The Palestine-Israel Conflict A Basic Introduction*, Pluto Press, London 2008, s. 77.

⁶ Zvi Elpeleg, *Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseynî*, (çev. Dilek Şendil, Haz. Tansel Güney), İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 45.

⁷ Hikmet Tanyu, "Ağlama Duvarı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aglama-duvari>, s. 474-475.

toprak parçasını veya Mağribîlerin yerleştiği tüm bölgeyi vakıf arazileriyle ilgili işlemlerde alışlagelmiş takas yöntemleriyle elde etmek için çeşitli girişimlerde bulunmasına yol açtı.

1887'deki Yahudilerin bu ilk girişimi böyle bir işlemin Araplar üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceği korkusu nedeniyle başarısız olmuştu. Birinci Dünya Savaşı döneminde, Yahudiler tarafından duvarın önündeki asfalt alanın satın alınması için yeni bir girişimde bulunuldu.⁸ İngiltere'nin Filistin'deki baş siyasi sorumlusu General Clayton, Kudüs'teki Ağlama Duvarı'nın yasal mülkiyetinin vakıf yetkililerine ait olduğunu; fakat Yahudilerin eşit derecede Duvar'a erişim hakkına sahip oldukları düşünmekteydi.⁹ 1919'da Yahudi unsurlar Ağlama Duvarı'nın bitişiğindeki bölgeyi satın alma girişimlerini yeniledi. Mülk sahiplerinin talep ettiği fiyat fahiş olduğu için bu kez de girişim başarısız oldu. Yahudiler tarafından işlemin gerçekleştirilmesi için yardım istediği Bölge Valisi Ronald Storrs, konunun cemaat tarafından bilinmesi ve muhalefet uyandırması üzerine konuyla ilgilenmeyi reddetti.¹⁰ Bununla birlikte önce Kudüs'ün askerî valisinin, ardından da Siyonist Komisyon'un Ağlama Duvarı'nın satın alınması yönündeki çabaları, o sırada Kudüs Müftüsü olarak görev yapan Kamîl el-Hüseynî tarafından sert bir şekilde reddedilmişti. Müslümanların artan tedirginliği üzerine Dışişleri Bakanlığı'ndan konunun şimdilik takip edilmemesi talimatı alınmıştır.¹¹

Yahudilerin duvara gitme haklarını sadece dua amaçlı kullanmaları koşuluna bağlayan statüko, Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin bölgeyi ele geçirmesine dek değişmedi. İngilizlerin yönetimi altında, Yahudiler Şabat günlerinde ve Yahudi bayramlarında kutsal alanın denetiminden sorumlu olanların isteklerine ters düşmeyi göze alarak paravanlarını ve dinsel eşyalarını da Duvar'a taşımaya başladılar. Yahudilerin Batı Duvarı'nda bulunmalarını bir hak değil, onlara tanınmış bir ayrıcalık olarak değerlendiren Müslümanlar, bu davranışı bölgede var olan resmi durumu değiştirmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirdiler. Araplar, Yahudilerin bu ayrıcalığı kendileri için özel bir hak haline getirecekleri ve İngilizlerin yardımıyla Harem-i Şerif topraklarını tamamen ele geçirecekler diye korkmaya başladılar.¹²

Yahudiler 1922'den beri Yahudi takvimindeki en kutsal gün olan Yom Kippur'da Duvar'a ayırıcı bir perde ve sandalyeler getiriyordu. Eylül 1928'de bunu yaptıklarında, İngiliz polisi önceki yıllarda yaptığı gibi onları zorla kaldırdı. Her zamanki gibi polisin bu hareketi Yahudilerin protestolarına neden oldu. Ancak 1928'de Filistin Müftüsü Hacı Emin el-Hüseynî, Yahudileri Müslümanların kutsal mekânlarına tecavüz etmekle suçlayan bir kamuoyu kampanyası başlattı. Yahudilerin Duvar'daki statükoyu her yıl ihlal etmelerinin "sınırsız açgözlü hırslarının" kanıtı olduğunu iddia etti. "Siyonist hırslara" karşı bir basın kampanyası başlattı. Ağlama Duvarı bölgesindeki Müslüman haklarının İngiliz garantisi altına alınması için uluslararası Müslüman kamuoyunu harekete geçirmeye başladı.¹³ İngilizler ve Milletler Cemiyeti tüm bunların zaten farkındaydı ve bu nedenle mandaya bu alandaki statükoyu koruma politikası dâhil edilmişti. Ancak Araplar ve Yahudiler arasında gerginlik gün geçtikçe daha da artıyordu ve bu iki halkın görünürde farklı olduğu ve duyguların başka yerlerden daha yüksek olmaya eğilimli olduğu bir yerde ortaya çıkacaktı.¹⁴

⁸ Y. Porath, *The Emergence Of The Palestinian-Arab National Movement 1918–1929*, Routledge 2016, s. 258-259; TNA, FO 371/5270 Document No: 7731/5151/8503.

⁹ TNA, FO 371/5270 Document No: 8503/13/177513; TNA, FO 371/5270 Document No: 8503/8503/44.

¹⁰ Porath, age. S. 259;

¹¹ Mary Ellen Lundsten, "Zionist and Palestine Strategies in Jerusalem, 1928", *Journal of Palestine Studies*, 8/1 (1978), s. 7.

¹² Zvi Elpeleg, age., s. 45.

¹³ Michael J. Cohen, *Britain's Moment in Palestine Retrospect and Perspectives, 1917–48*, Routledge, New York 2014, s. 216.

¹⁴ Harms and Ferry, age., s. 77.

1 Kasım 1928 günü ülkenin dört bir yanından gelen yaklaşık 700 temsilciyle, komşu ülkelerden gelen gözlemcilerin katıldığı bir İslam Konferansı düzenlendi. Hacı Emin el-Hüseyinî konferansa başkanlık etti ve yeni kurulan Mescid-i Aksa ve Kutsal Müslüman Topraklarını Koruma Derneği'nin yöneticiliğini üstlendi. Kudüs'teki İslam Kongresi'nin ardından Hacı Emin yasama meclisiyle ilgili konularda Kudüs'teki hükûmet yetkilileriyle ilişkilerini korudu ve Batı Duvarı konusunda İngiliz devletine baskı yaptı. Bu baskıların bir sonucu olarak 19 Şubat 1928'de Sömürgeler Bakanlığı bir Beyaz Genelge yayınlarak Hacı Emin'in savlarını destekler bir tutum ortaya koydu ve Yahudilerin Batı Duvarı'na ancak dua etme amacıyla gelebileceklerini, bunun Osmanlı İmparatorluğu'nda da kuramsal olarak böyle olduğunu duyurdu.¹⁵

Batı Duvarı üzerindeki anlaşmazlık, bir yandan Arapların Yahudilerin bu alan üzerinde hak iddia etmek istedikleri korkusundan, diğer yandan da Yahudilerin Müslüman yetkililerin kutsal mekâna erişimi engellemeye çalıştıkları korkusundan kaynaklanıyordu, zira bu mülk Müslümanların dini vakfının bir parçasını oluşturuyordu. İngiliz yönetiminin politikası, Yahudilerin Duvar'a sadece ibadet amacıyla girmelerine izin verilen Osmanlı dönemindeki statükoya dayanıyordu. Dar alanda ibadet eden erkek ve kadınlar arasına hiçbir bank ya da bölme kurulamazdı. Yahudiler cemaat olarak yüksek sesle dua edemez ya da şofar çalamazdı. Nihayetinde Yahudiler bu kısıtlamalara uymayarak, Kubbetü's-Sahra ve Mescid-i Aksa'nın bulunduğu Duvar'ın hemen üstündeki kendi kutsal mekânlarını korumak isteyen Müslümanları endişelerini daha da arttırmaya başladılar.¹⁶

Filistin'deki Müslümanların kutsal mekânlarını tehdit eden tehlikeye ilişkin kaygı ve bu mekânları savunma ihtiyacı, Filistin-Arap Ulusal hareketinin ortaya çıkışına başından itibaren eşlik etmişti. Filistinli Müslümanlar Harem-i Şerif'in Yahudi tapınağının bulunduğu yerde olduğunun farkındaydı. Dahası, Siyonizm'i başından beri ülkedeki ulusal statükoyu değiştirmeye ve eski İsrail Krallığının ihtişamını geri getirmeye çalışan bir hareket olarak görüyorlardı. Doğal olarak, el-Aksâ ve Kubbetü's-Sahra camilerinin de Yahudi restorasyonculuğunun nesnelere haline gelmesinden korkmaya başladılar.

Bu korkular yalnızca entelektüel spekülasyonların ürünü değildi. On dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren Kudüs'teki Yahudi cemaatinin sayıca ve statü olarak büyümesine, elbette Harem-i Şerif'in sınırları dışında kalan Ağlama Duvarı'nın yanında ibadet etme hakkının tanınmasına yönelik çabalar eşlik etti. Yahudilerin bu alanda ibadet etmeleri eskiden beri alışlagelmiş bir durumdu, ancak on dokuzuncu yüzyılda Yahudilerin ibadet sırasında sandalye, bank ve cinsiyetleri ayıran bir perde getirme ve ayrıca Duvar'ın önündeki meydanı onarma haklarını açıklığa kavuşturmak için çeşitli girişimlerde bulunulduğu görülüyor. Bu önlemler kaçınılmaz olarak bu bahse konu olan alan üzerindeki mülkiyet haklarının bir ifadesi olarak yorumlandı.¹⁷ Mağduriyet duyguları Duvar'ı laik Yahudiler için dahi Siyonist mücadelenin bir sembolüne dönüştürdü. Va'ad Leumi (Yahudi Ulusal Konseyi) Duvar'ın kamulaştırılması ve Yahudilere devredilmesi için hükûmet nezdinde lobi faaliyetlerinde bulundu. Sağcı Siyonist gruplar kendi basın kampanyalarını başlattılar ve Duvar'ın savunulması için bir komite kurdular. Bu hamleler Arapların korkularını pekiştirmekten başka bir işe yaramadı.¹⁸

¹⁵ Zvi Elpeleg, age., s. 49-50.

¹⁶ Shabtai Teveth, *Ben-Gurion and the Palestinian Arabs: From Peace to War*, Oxford University Press, Oxford New York 1985, s.75-76.

¹⁷ Porath, age., s. 258.

¹⁸ J. Cohen, age., s. 216.

Filistin Yüksek Komiseri, 14 Haziran 1929'da Sömürge Bakanı'na, Yahudilerin Duvar'ın yanında ibadet etme haklarına ilişkin, statükonun dar yorumuna dayanan bir talimat taslağı önerdi. Buna göre Yahudilerin, temel ibadet gereçlerini (bir Sandık, Yasa Parşömenleri vs.) getirebilmelerine rağmen, bank getirmeleri veya Duvar'ın yanında bir bölme kurmaları yasaktı. Ancak Yüksek Komiser'in bu tutumu yeni Sömürge Bakanı Sydney Webb (Lord Passfield) tarafından tam olarak kabul edilmedi. Ona göre Yahudi hakları sadece resmi olarak onaylanan konularla sınırlı değildi, aynı zamanda gelenek yoluyla kazanılan hakları da içeriyordu. Sömürge Bakanı'nın cevabının son derece gecikmeli (yaklaşık üç ay) olması da önemlidir, çünkü bu arada İngiltere'de yeni bir Hükûmet kurulmuştu (Ramsay MacDonald yönetimindeki azınlık İşçi Partisi Hükûmeti) ve yeni Sömürge Bakanı görünüşe göre bir karara varmadan önce sorunu yakından incelemek istiyordu.¹⁹

II. 1929 Batı Duvarı Ayaklanması

1929 yılı Filistin için bir dönüm noktası oldu ve geniş çaplı ayaklanmalar patlak verdi. Araplar, artan toprak satışları ve Yahudi göçünün yarattığı korku nedeniyle Yahudi toprak alıcılarına karşı daha fazla koruma talep etti. Yahudiler ise İngilizleri laissez-faire ekonomi politikaları nedeniyle uyarıyor ve Hükûmetin özellikle Yahudi Ulusal Yurt vaadini destekleme konusunda daha aktif olmasını istiyorlardı.²⁰ Yüksek Müslüman Konseyi'nin, Hacı Emin'in uluslararası kampanyasından toplanan fonlarla Harem-i Şerif'i yenilemesi de tartışma konusuydu. Yahudiler, yeniden inşanın duvarı ve orada dua edebilmelerini olumsuz etkilediğini savundu. Sonunda, Siyonistler ile Filistinli Araplar arasında artan milliyetçi ve toplumsal çatışma fırtınası, dini törenler ve semboller üzerinde patlak verdi.²¹

İbadet yerleri, kutsal mekânlar ve türbeler, 1929'da hem Kudüs hem de El Halil'deki mekânlarda örneklendiği gibi hem Yahudiler hem de Filistinli Müslümanlar için kimlik odağı haline gelmişti. Kudüs'ün Eski Şehri'nde, Yahudiliğin en kutsal mekânının (Batı Duvarı) İslam'ın en kutsal mekanlarından birine (Harem-i Şerif, El Aksa Camii ve Kubbetü's-Sahra) yakınlığı, 1929'da 'Batı Duvarı ayaklanmaları' ile doruğa ulaşan gerilimin odağı haline geldi. 1929 yazına gelindiğinde, Yahudiler ve Müslümanlar arasında bu alana erişim ve kullanım konusunda uzun süredir devam eden anlaşmazlık tırmanmış ve nihayetinde Kudüs'ten Filistin'in diğer şehirlerine yayılan şiddetli gösterilere ve ayaklanmalara dönüşmüştü.²²

14 Ağustos 1929 tarihinde 6000 Yahudi Tel Aviv kentinde ellerinde "Duvar Bizimdir" yazılı pankartlarla gösteriler yaparak olayları başlatmıştı.²³ Bu dönemde Filistin'deki Müslüman Vakıflarına ait gayrimenkul kayıtlarına erişim sağlamak için eski bir Osmanlı memuru olan, Yüksek Müslüman Konseyi üyesi Emin el-Temimi (Tamimi) Bey Yahudi iddialarını çürütmek amacıyla araştırma yapmak için İstanbul'a gelmişti.²⁴ Filistinli Araplar dinsel savlarını resmî belgelerle yasallaştırmak için çalışmalara başlamışlardı. Fakat Yahudi provokasyonu sona ermemişti. 15 Ağustos günü çok sayıda Ortodoks Yahudi, sağcı bir gençlik grubunun üyesi olan 300 kadar sopalı genç eşliğinde Duvar'da dua etmek için toplandı.²⁵

¹⁹ Porath, age., s. 268.

²⁰ Roza I.M. El-Eini, *Mandated Landscape: British Imperial Rule in Palestine 1929–1948*, Routledge, New York 2015, s. 25.

²¹ Baruch Kimmerling and Joel S. Migdal, *The Palestinian People*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, England 2003, s. 91.

²² Beverley Milton-Edwards, *The Israeli–Palestinian Conflict A People's War*, Routledge, London and New York 2009, s. 37.

²³ J. Cohen, age., s. 216.

²⁴ Uri M. Kupferschmidt, *Supreme Muslim Council: Islam Under the British Mandate for Palestine*, Brill Academic Publishers, Leiden-New York-Kobenhavn-Köln 1987, s. 34; Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi, 522/2740/22615/40; 522/2740/22615/29; 522/2740/22615/33.

²⁵ J. Cohen, age., s. 216.

Binlerce genç ve yaşlı insan, siyah kurdelelerle süslenmiş Siyonist bayrağı başlarının üzerinde sallayarak Kudüs sokaklarında toplandı. Siyonist marşı "Hatikvah"ı coşkuyla söyleyerek Batı Duvarı'na doğru organize bir şekilde yürüdüler. Sesleri çnlıyordu: "Batı Duvarı bizimdir, kutsal mekânımızı kirleten herkesten sakının." Bu kışkırtmalar Ağustos 1929'da tüm ülkeye yayılan çatışmalara yol açtı.²⁶ Ertesi gün binlerce Müslüman Duvar'a akın etti, vaazları dinledi, Yahudi dua kitaplarını yaktı ve dindar Yahudilerin Duvar'daki yarıklara koymayı alışkanlık haline getirdikleri notları çıkardı.²⁷

Türkiye Cumhuriyeti Kudüs Konsolosu Atıf Kor Bey, Filistin'de Yahudiler ve Araplar arasında gerçekleşen olayları; "Bu tezahürat geçen ay içinde Zürih'te toplanan Siyonist Kongresinde mahut Balfour mevaadinin (vaat) hayyizi fiile isal (gayelerine ulaşmak) edilemeyeceğine dair ekseriyet tarafından verilen kararın anlaşılmasını müteakip vuku bulması oldukça manidardır. Museviler herhâlde bu bin kişi ile yapmış oldukları nümayiş ekseriyetin vermiş olduğu millî yurt teşkili ümidinin sukutuna mütedair (ilişkin) olan kararın butlanını (geçersizliğini) ispat yolunda yapmışlardır. Bu hareket İslamlar üzerinde fena bir tesir yapmakla beraber esasen müteheyyiç (heyecanlı) olan Arap efkârını (fikirlerini) fazlaca tehviç (harekete geçirme) etti. Musevi tezahüratından (gösteriş için toplanma) iki gün sonra aynı mahalde Müslümanlar da muazzam bir nümayiş (gösteri) yaptılar. Musevilerin bu tecavüzkârâne harekâtına müsaade edilmemesi için müftülük tarafından hükûmet nezdinde yapılan teşebbüsat hükûmetçe layık olduğu ehemmiyetle telakki edilmez."²⁸ sözleriyle değerlendirmişti. Atıf Bey Yahudilerin Arapları tahrik ettiği ve kışkırttığını belirtirken, İngiliz yönetimin olayları gerekli ciddiyetle değerlendirmedığı görüşünü savunmuştur. Atıf Bey'in haklılığı çok geçmeden ortaya çıkacak ve ülkede çatışmalar tırmanacaktır.

Buna rağmen manda Hükûmetine yönelik sert protestolar ve Araplar tarafından provokasyon olarak yorumlanabilecek herhangi bir şeyden kaçınmak için Duvar'ın çevresinde kendine hâkim olma ile karakterize edilen temkinli bir Siyonist politikası da şekillenmişti. Bu politikanın gerekçesi, Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseynî'nin Batı Duvarı anlaşmazlığını kullanarak karışıklık çıkaracağı ve bazı İngiliz yetkililerin zımnî desteğinden yararlanacağı endişesiydi. Araplar Yahudi ibadetçilerle çatışmalarında giderek daha fazla şiddete başvururken, Yishuv liderleri itidal çağrısında bulundu. Bu çağrılar Ağustos 1929'da Duvar'ın son kalıntısı olduğu Tapınağın yıkılışının yıldönümü olan Dokuz Av'ın yaklaşmasıyla birlikte yineleni. Ancak Revizyonistler farklı bir yaklaşım benimsedi ve Dokuz Av için bir gösteri düzenledi. Göstericiler, izinlerini ihlal ederek, Duvara doğru yürüyüşlerini milliyetçi bir gösteriye dönüştürdüler. Bu olaylar ülkeyi bir hafta sonra Kudüs'te ayaklanmalara yol açacak yeni bir kaygan bir zemine sürükledi.²⁹

Çatışmayı başlatan kıvılcım 17 Ağustos Cumartesi günü ateşlendi. Kudüs'te Araplar ve Yahudiler arasında çıkan küçük çaplı kavgalar bir Yahudi gencin ölümü ve çok sayıda kişinin yaralanmasıyla sonuçlandı.³⁰ Ertesi cuma günü, ülkenin diğer bölgelerine de yayılan bir dizi Arap ve Yahudi cinayeti işlendi. Ortodoks ve Siyonist olmayan Yahudilerden oluşan tarihi cemaat, El Halil ve Safed kentlerinde Arap saldırılarına maruz kaldı. Bu saldırılarda yaklaşık 133 Yahudi ve 116 Arap öldürüldü ve 198 Yahudi ve 232 Arap yaralandı. Arap kayıpların çoğu

²⁶ Hillel Cohen, *Year Zero Of The Arab-Israeli Conflict 1929*, (Translated by Haim Watzman), Brandeis University Press Waltham, Massachusetts 2015, s. 1.

²⁷ J. Cohen, age., s. 216.

²⁸ Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin (1922-1948), T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara 2023, s. 19.

²⁹ Teveth, age., s. 76-77.

³⁰ Report of the Commission on the Disturbances of August 1929 (Cmd. 3530). Printed and Published by His Majesty's Stationery Office, London 1930, s. 56; J. Cohen, age., s. 216.

İngiliz takviye birlikleri tarafından vuruldu. Ayaklanmalar Filistin'deki İngiliz güvenlik güçlerinin yetersizliğini gözler önüne serdi. İngiliz garnizonunun önemli ölçüde takviyeye ihtiyacı vardı ve Filistin polis gücünün yeniden organize edilmesi gerekiyordu. Takviye birlikler derhal çağrıldı, ancak deniz yoluyla gelen bu birlikler şiddet dalgalarını önlemek için çok geç kaldı.³¹ Şiddet kısa sürede tüm ülkeye yayıldı. Özellikle Hebron, Motza, Tel Aviv, Yafa, Hayfa, Jezreel Vadisi, Celile ve Safed'i etkiledi.³²

Çıkan olaylarda 250 Arap ve Yahudi öldü ve 500'den fazla kişi yaralandı. Yahudi-Arap ilişkilerinde bu yaşananlar o zamana kadar gerçekleşen olaylar arasında en fazla kan dökülen olaydı. Bu olayların doruk noktası ise 23 Ağustos Cuma günü yaşandı. Yahudilerin Harem-i Şerif'e saldırı planladıklarına dair söylentilerin ardından Araplar, çoğunlukla Ortodoks anti-Siyonist Yahudilerin yaşadığı Kudüs, Safad, Tiberya ve El Halil'deki Yahudi mahallelerine saldırdı. Dehşetin odağı, 64 Yahudinin öldürüldüğü ve El Halil'deki eski Yahudi cemaatinin çekirdeğinin varlığının sona erdiği El Halil'di. El Halil olayları Arap-Yahudi ilişkilerinde şüpheleri, karşılıklı kaygıları alevlendiren bir olaydı.³³ Yüzlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan şiddet olayları ve her biri diğerine karşı üstün ve nihai kimlik iddiasıyla mücadele ederken, artık karşıt olan inanç toplulukları arasındaki uçurumun daha da derinleştiği görüldü.³⁴

Ayaklanmalar, Yüksek Komiser ve Siyonist liderler yurtdışındayken ve polis şefi izin deyken meydana geldi. Siyonistler Zürih'te iki yılda bir yapılan kongrelerine katılıyorlardı. Yüksek Komiser ise İngiltere'nin Filistin'le ilgili yıllık raporunu Milletler Cemiyeti'nin Mandalar Komisyonu'na sunmak üzere Cenevre'ye gitmişti. Ayaklanma haberini alınca aceleyle Filistin'e geri döndü.³⁵ Konsolos Atıf Bey; *"Tasavvur edilmeli ki Kudüs gibi muhtelif anasından mürekkep ve 70.000'den ziyade nüfusa malik bir şehrin intizam ve asayışı, âciz, her türlü talim ve terbiyeden mahrum 70 polisin eline mevdu bulunuyordu. Bu 70 polisten ekserisi yerli ahaliden olup iki gün evveline kadar ellerinde kırk beş elli santimetre tulünde değnekten başka bir şey yok idi. Yalnız iki günden beri bunlara elliser fişek ile birer eski tüfek verildi. Dün Mısır'dan altı yüz ve Şarkül Erden'de 92 tayyareci nefer celp edilebildi. Bunların bir kısmı Yafa'ya, diğeri de Musevi kolonilerine ve Hayfa'ya gönderildi. 24 saatten beri İngiliz Akdeniz filosundan müfrez Saks torpido muhribi, Birhem harp sefinesi Yafa ve Hayfa limanlarına bir miktar asker ihraç etmişlerdir."* sözleriyle Filistin'de son dönemde yaşanan olaylarda Yahudi ve Araplar arasında çatışma yaşanmasının an meselesi olmasına rağmen önlem almayan İngiliz yönetimin tedbirsizliğini gözler önüne sermiştir. Filistin'e sevk edilen İngiliz askerleri haklı haksız aramadan silahlarını tüm Araplara yöneltmişler ve silah aramak bahanesiyle Kudüs civarındaki bazı köylerde kadın ve çocukları darp ederek, kadınların sandıklarındaki altın, gümüş, elmas gibi değerli takılarını gasp etmişlerdir. Bu durum bütün Filistin Araplarında hatta yerli Yahudilerde dahi İngilizlere karşı bir nefret oluşturmuştur.³⁶

Bununla birlikte Atıf Bey yaşanan olaylarda Filistin'deki İngiliz yönetimin yetersizliğini; *"Tebaanın ve kendimizin can ve malımızın muhafazası zımında buradaki ecnebi kolejlerimizle hükümet nezdinde müştereken yapmış olduğumuz teşebbüs neticesinde bu hususta bir şey yapamayacağımızı söyleyerek bu ufak hadise karşısında aczini zımnen itiraf etmiştir. Binaenaleyh bütün konsoloslar kendiliklerinden tedabir ittihazı zarureti karşısında kalmışlardır."* sözleriyle de dile

³¹ J. Cohen, age., s. 216.

³² Teveth, age., s. 77.

³³ Kimmerling and Migdal, age., s. 92.

³⁴ Beverley Milton-Edwards, *The Israeli-Palestinian Conflict A People's War*, Routledge, London and New York 2009, s. 37.

³⁵ J. Cohen, age., s. 217.

³⁶ Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin, 2023, s. 24.

getirmiştir. Ayrıca İngilizlerin Yahudilere silah dağıttığını da belirten Atıf Bey, Arapların elinde de 8000 kadar Osmanlı ordusundan alınmış silah mevcut olduğunu fakat yeterli miktarda cephaneleri olmadığını ayrıca Arapların başında bu harekâtı sevk ve idare edebilecek kudretli bir kişi bulunmadığı için isyanın kolaylıkla bastırılacağını da belirtmiştir.³⁷

Londra Basını da Ağlama Duvarı nedeniyle Yahudiler ve Araplar arasında uzun süredir devam eden husumet göz önünde bulundurulduğunda, İngiliz yetkililerini patlak verecek olayları öngörememekle suçlayarak, İngiltere'nin Filistin mandasını kabul etmesinin hikmetini sorgulamaya başlamıştır.³⁸ Atıf Bey ise İngilizlerin bu tedbirsizliğini, Yahudilere, İngiltere'nin bir ders verme eylemi olarak görmektedir. Atıf Bey, Hükûmetin hiçbir tedbir almamış olduğunu olayların mesuliyetininse tamamen Hükûmete ait olduğunu belirtmiştir. Atıf Bey'e göre bunun nedeni ise Yahudilerin İngiltere'ye Filistin'de Yahudi bir yurt kurmak amacıyla baskı ve isteklerini her geçen gün arttırmasıydı. Atıf Bey; "Yahudiler Siyonist Komitesinin Londra'daki şubesinin müzaheretini sayesinde her arzularını terviç ettirmeye muvaffak olmaktadır. Binaenaleyh Yahudilerin Hükûmet tarafından mazharı himaye oldukları pek bariz bir surette anlaşılmalıdır. Yahudiler bu mütevali muvaffakiyetlerin vermiş olduğu neşei gururla burada adeta hâkimiyeti siyasiye talebine kalkıştılar. Bu cümleden olmak üzere Yahudilerden müteşekkil bir milis teşkilatı yapılması için Hükûmete defaatla müracaat ettiler. Bunlar iktisat sahasında kazandıkları muvaffakiyeti siyasi sahaya da teşmil etmek istiyorlar. Yahudiler arzı mukaddeste yurt tesisine matuf olan vaadi burada müstakil bir hükûmet teşkili suretinde tefsir etmek istiyorlar. Zaten bütün teşkilatları bu gayeyi istihdaf etmektedir. İngilizler Yahudilerin bu müfrit taleplerini tervice yavaşmadığından Musevice matbuatı daima hükûmet makamı aleyhine şedit hücumlarda bulunmaya başladılar. İşte bu infial neticesidir ki Ağlama Duvarı'ndaki nümâyış hadisesi vaki olmuştur. Hükûmet bu cidden şımarmış olan Yahudilerin biraz hırpalanmasını isteyecek bir vaziyete düşmüştü." sözleriyle dile getirmişti.³⁹

İsyana karışanlara hızlı bir şekilde adalet dağıtmak için özel, tek yargıçlı mahkemeler kurulmuştu. Bu mahkemeler 700'den fazla Arap'ı ayaklanmalarla bağlantılı suçlardan yargıladı. Yargılananların 55'i cinayetten suçlu bulundu ve 25'i idama mahkûm edildi. Filistin'deki Yüksek Mahkeme'ye yapılan temyiz başvuruları ve milliyetçilerin af taleplerinin ardından, üçü hariç hepsi affedildi. Ölüm cezaları hapis cezasına çevrildi. 150 Arap daha yağma ve kundakçılıktan, 219'u da küçük suçlardan mahkûm edildi. 160'tan fazla Yahudi yargılandı. Yahudilerden ikisi cinayetten suçlu bulundu ama cezaları ertelendi. Yedi Yahudi yağmadan, dokuzu da hafif suçlardan suçlu bulundu.⁴⁰

Bu ayaklanmalar hem daha dar hem de daha geniş çaplıydı. Ayaklanma esnasında Hıristiyan Araplar çoğunlukla pasif kaldılar, ama öte yandan isyancılar Siyonistlerle diğer Yahudiler arasında ayırım yapma girişiminde bulunmadılar. Arapların gözünde tüm Yahudiler Siyonist olmuştu. Bu nedenle Yahudilerin büyük bir bölümü tüm Arapları ve Arap olan her şeyi boykot etmeye başladı. Bu örnek, kısa sürede komşu topraklara yayılan ve daha sonra geliştirilip mükemmelleştirilecek olan, Yahudilere yönelik büyük bir Arap boykotu tarafından takip edildi.⁴¹ Kudüs Konsolosu Atıf Bey, Filistin'de Müslüman ve Hristiyanların Yahudilere yönelik uyguladıkları boykot politikası ile ilgili olarak; "Mesela hadise üzerine bir

³⁷ Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin, 2023, s. 20.

³⁸ "Christians Join Arabs In Death Drive On Jews", *The Indianapolis Times*, Aug. 27, 1929, p. 1.

³⁹ Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin, 2023, s. 23.

⁴⁰ J. Cohen, age., s. 217.

⁴¹ Hyamson, age., s. 141.

aydan beri İslam ve Hristiyan Araplar tarafından Yahudilere karşı şedit bir boykot yapılmaktadır. Cidden iyi bir surette tatbik edilmekte olan bu silahtan iktisadiden Yahudiler pek müteessir olmaktadır. Birçok Yahudi tüccar iflas etmek derecesine gelmiştir.” sözleriyle değerlendirmişti. Fakat Atıf Bey sözlerinin devamında Yahudilerin Hükümet nezdindeki girişimlerini arttırdığını ve ekonomik avantajlarını kullandığını bu nedenle uygulanan boykotların artık sonuç vermediğine de dikkat çekmiştir.⁴²

Filistin’de Arap ve Yahudiler arasındaki olaylar patlak verince Filistinli Araplara, komşu Arap ülkelerinden destek gelmiştir. Suriye’den kaçak olarak üç yüz tüfek ile iki yüz Filistin lirası, Irak’tan yardım olarak 20.000 rupi gelmiş ve Mısır yüz İngiliz lirası göndermiş ve Şark’ül Ürdün Emiri Abdullah desteğe hazır olduğunu bildirmiştir.⁴³ Bu isyanla birlikte manda boyunduruğu altında olmalarına rağmen Filistin’e yardım etmek amacıyla Arap halkların birleşme ve birlikte hareket etme çabaları göze çarpmaktadır. Olayların sonunda İngilizler, isyanların altında yatan nedenleri araştırmak için Filistin’e Walter S. Shaw’ın başkanlığında bir komisyon göndermeye karar verdi.

1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları, Filistin’de Yahudi ve Arap toplulukları arasındaki gerilimlerin tırmanmasında kritik bir rol oynadı. Bu dönemde, her iki topluluğun da kutsal olarak gördüğü Batı Duvarı’nın kontrolü konusundaki anlaşmazlıklar, mevcut gerilimleri daha da artırdı. Ayaklanma, bölgedeki politik ve toplumsal dinamikleri derinden etkileyerek, İngiliz Mandasının yönetim politikaları, Arap ve Yahudi topluluklarının birbirleriyle ve İngiliz yönetimiyle olan ilişkilerini yeniden şekillendirdi. Bu olaylar, Filistin’de Yahudi ve Arap toplulukları arasındaki ilişkilerde uzun süreli bir dönüşümün başlangıcı oldu. Ayaklanmalar, bir yandan Yahudi topluluğunun bölgedeki varlığını ve ulusal kimliğini güçlendirme çabalarını hızlandırırken, diğer yandan Arap topluluğunun kendi milliyetçilik duygularını ve bağımsızlık taleplerini keskinleştirdi. Sonuç olarak; ayaklanma hem Yahudi hem de Arap toplulukları için milli kimlik ve bağımsızlık mücadelesinde bir dönüm noktası haline geldi.

Bölgedeki politik dinamikler üzerindeki etkisi, İngiliz Mandasının yönetim stratejilerinde önemli değişikliklere yol açtı. İngilizler, Arap ve Yahudi toplulukları arasındaki artan gerilimleri dengede tutmak için daha fazla güvenlik önlemi almak zorunda kaldılar ve bu durum, Filistin’de daha geniş çaplı bir siyasi krizin önünü açtı. Ayaklanma, aynı zamanda uluslararası toplumun dikkatini Filistin’deki meselelere çekti ve bölgedeki İngiliz yönetiminin meşruiyetine ilişkin soruları gündeme getirdi. 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları, bölgedeki uzun süreli gerilimleri nasıl tetiklediğini ve bu gerilimlerin bölgedeki politik dinamikleri nasıl şekillendirdiğini göstermektedir. Ayaklanma hem yerel hem de uluslararası düzeyde, Filistin’de ve daha geniş Orta Doğu’da siyasi ve toplumsal dönüşümlere yol açan bir katalizör olarak işlev görmüştür.

III. Shaw Komisyonu

13 Eylül 1919’da İngiltere tarafından görevlendirilen Shaw Komisyonu 24 Ekim 1929 tarihinde Filistin’e ulaşmıştı. Walter Shaw’ın Başkanlığındaki komisyon, Henry Betterton, R. Hopkin-Morris ve H. Snell’den oluşmaktaydı. Komisyonun görevleri Filistin’de son dönemde yaşanan olaylara yol açan nedenleri araştırmak ve olayların tekrarlanmasını önlemek için tavsiyelerde bulunmaktı. 29 Aralık’a kadar Filistin’de kalan Komisyon, 4 Ocak’ta İngiltere’ye dönmüştü. Komisyon Filistin’de çıkan olaylarda Arapların tepkilerinin; Filistin’e yapılan

⁴² *Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin*, 2023, s. 22.

⁴³ *Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin*, 2023, s. 24.

yoğun Yahudi göçü, Yahudilerin çok miktarda toprak satın alması ve Yahudilerin Filistin'deki varlığından kaynaklandığını belirttikleri ağır ve büyük ölçüde yapılan vergilendirmelerden kaynaklandığını belirtmişti. Raporda ayrıca Balfour Deklarasyonu'na duyulan muhalefetin Filistin Arap Yürütme politikasında önemli bir unsur olduğunu belirten Komisyon, Arapların siyasi ve ekonomik şikayetlerinin, ağustos ayındaki karışıklıkların doğrudan nedenleri olarak görülmesi gerektiğini de belirtmişti. Komisyon raporu Arapların siyasi ve ulusal isteklerinin hayal kırıklığına uğraması ve ekonomik geleceklerinden endişe etmelerinin sonucu olarak ortaya çıkan ırksal düşmanlığın, ağustos ayında patlak veren olayların temel nedeni olduğuna da belirtmişti.

Shaw raporu çıkan olayların Araplar tarafından önceden planlanmadığını ve organize bir hareket olmadığını Müslüman Derneklerinin yıkıcı faaliyetlerde bulduklarına dair kesin bir kanıt elde edilemediğini de belirtmişti. Komisyon raporuna göre yıkıcı faaliyetler planlı olsa ve geniş bir alana yayılsa büyük olasılıkla şimdiye kadar böyle bir kanıtın ortaya çıkmasını sağlayacak kadar çok sayıda insan tarafından biliniyor olması gerekirdi.⁴⁴ Karışıklıklar Filistin'in tüm bölgelerinde aynı anda meydana gelmemiş, ancak birkaç gün içinde başkentten en uzak nüfus merkezlerine ve bazı kırsal bölgelere yayılmıştı. Bu da isyanın plansız olduğunu ortaya koyuyordu.

Özetle Shaw Komisyonu Manda Hükûmetini eleştiriyordu.⁴⁵ Ancak komisyon, görev tanımına uygun olarak, manda yönetiminin temel önermelerini yeniden tartışmaya açtı. Rapor, 1925 ve 1926 yıllarında aşırı Yahudi göçü olduğunu tespit etmiş ve Hükûmetin Filistin politikasını yeniden gözden geçirmesini ve başka bir araştırma komisyonu tavsiyelerini bildirene kadar tüm göçlerin durdurulmasını tavsiye etmişti. Komisyon ayrıca Arap tarım sektörünün büyümesini teşvik etmek ve verimliliğini arttırmak için yeni tarım yöntemlerinin uygulanmasını tavsiye etmiştir.⁴⁶ Bunun yanı sıra Komisyon raporunda Majestelerinin Hükûmetine, 1922'de yaptığı, Siyonist Örgüte Manda ile verilen özel konumun Filistin'in yönetiminde herhangi bir pay hakkı vermediği yönündeki açıklamayı tekrar teyit etmesini tavsiye etmişti.⁴⁷ İngiltere'de o dönemde yönetimde bulunan İşçi Partisi Brighton'da bir konferans düzenlemişti. Konferansta dönemin Dışişleri Bakanı Arthur Henderson; Filistin'de asayiş ve nizamın sağlandığını hükûmet memurlarının ırk ve mezhepleri ne olursa olsun bütün suçluların adalete teslim ettiğini beyan etmişti. Ayrıca İngiliz Hükûmeti'nin Filistin'deki idari vekalet meselesini yeniden tetkik etmek fikrinde bulunmadığını ve Balfour Beyannamesinde açıklanan Filistin'de Milli bir Yahudi Yurt kurulmasını amaçlayan siyasetin değiştirilmesinin söz konusu olmadığını belirtmişti.⁴⁸

Shaw Komisyonu delegelerinden olan Lord Snell ise Filistin Yönetimi'ni ayrıntılardaki eksiklikler nedeniyle hafifçe kınadıktan ve olayların patlak vermesinde meslektaşlarının kabul etmeye hazır olduklarından daha fazla sorumluluğu önde gelen bazı Araplara yükledikten sonra rapora, Filistin'in geleceği için tek umudun Araplarla Yahudilerin uzlaşması olduğunu vurgulayan bir çekince notu eklemişti. Bu amaçla, Arapları topraklarından sürmek ya da satın almak gibi bir niyetlerinin olmadığını ve tüm ekonomik ve sosyal konularda Yahudi ve Araplar arasında eşitliğin hedeflendiğini belirten yetkili bir Yahudi çağrısında bulundu.⁴⁹ Ayrıca Shaw Komisyonu 1929 olaylarını ele alırken din faktörünü ortaya çıkarmıştı. Siyasi

⁴⁴ Report of the Commission on the Disturbances of August 1929 (Cmd. 3530).

⁴⁵ Roza I.M. El-Eini, *Mandated Landscape: British Imperial Rule in Palestine 1929–1948*, Routledge, New York 2015, s. 25.

⁴⁶ Report of the Commission on the Disturbances of August 1929 (Cmd. 3530), s. 112; J. Cohen age., s. 220.

⁴⁷ Report of the Commission on the Disturbances of August 1929 (Cmd. 3530), s. 167.

⁴⁸ "Yahudi Yurdu", *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1929, s. 3.

⁴⁹ Hyamson, age., s. 141.

faktörler gözle görülür şekilde eksikti. Shaw Komisyonu'nun iddialarının aksine, Filistin'deki ve İslam dünyasının diğer yerlerindeki çatışma aslında dini olmaktan ziyade siyasi nitelikteydi.⁵⁰

Yüksek İslam Konseyi Başkanı Müft Hacı Emin-el Hüseyin'in United Press'e verdiği röportaj bunun en açık kanıtıydı. Hüseyin: *"Tarım arazileri giderek artan miktarlarda Yahudiler tarafından satın alınıyor ve Araplar evsiz kalıyor. Anormal Yahudi göçü yaygın işsizliğe neden oluyor. Hükûmet tarafından benimsenen sistem Araplara hiçbir pay ve temsil hakkı vermiyor. Ülke taşıyabileceğinden daha ağır vergilendiriliyor. Mali krizler, Filistin'i Yahudi ulusal yurdu olarak belirleyen manda yönetiminin sonucudur. Siyonistler Arapların ülkesinde, on üç asırdan fazla bir süredir Araplara ait olan bir ülkede ulusal bir yuva istiyorlar. Bu sadece bir halk için ulusal bir yuva olabilir, o da Arap halkıdır."*⁵¹

Lahey Konferansı'nın son günlerinde ve Londra konferansı toplanacağı sırada Milletler Cemiyeti Cenevre'de toplanmış ve özellikle İngiliz Dışişleri Bakanı tarafından teklif olunan Ağlama Duvarı üzerinde Müslümanlar ile Yahudilerin hak ve iddialarını tespit etmek için bir komite kurulmasını teklif etmişlerdi. İran delegesinin itirazlarına rağmen bu teklif kabul edilmişti.⁵² Shaw Komisyonu bu kararı; *"...Bizim görüşümüze göre, Ağlama Duvarı ile ilgili hak ve taleplerin bir an önce belirlenmesi, Filistin'de barış ve iyi bir yönetim için elzem bir önlemdir. Bu nedenle, Komisyon'un oluşturulması ve bu ülkeye doğru yola çıkmasının mümkün olan her şekilde hızlandırılması gerektiğini düşünüyoruz."*⁵³ şeklinde karşılamıştı. Milletler Cemiyeti tarafından oluşturulan bu Komisyon meseleyi yerinde incelemek için Kudüs'e gelmiş, yapılan incelemeler sonrasında hazırlanan rapor, 8 Haziran'da Yüksek Komiserin beyannamesi ile ilan edilmişti.⁵⁴

Sonuç olarak Shaw Komisyonu Raporu, sorunun belirli özelliklerine dikkat çekti ve çatışma ve huzursuzluğun nedenini Siyonizm ve mülksüzleştirilmekten korkan Arapların topraksızlaşmasında buldu. Komisyon, kontrollü Yahudi göçü, kesin olarak belirlenmiş bir Arap politikası ve Arapların toprak transferlerinden çıkarılmasının durdurulmasını önerdi. Siyonistler Shaw'ın vardığı sonuçlardan dehşete düştüler ve yeni bir komisyon kurulmasını talep ettiler. Yahudi göçü geçici olarak durduruldu ve İngiltere Başbakanı Ramsay MacDonald yeni bir soruşturma yapılması çağrısında bulundu.⁵⁵ Bu nedenle, Yüksek Komiser ile görüşmek, arazi yerleşimi, göç ve kalkınma konularında Majestelerinin Hükûmetine rapor vermek üzere Filistin'e yüksek vasıflı bir araştırmacının (Sir John Hope Simpson) gönderilmesine karar verildi. Bu konuların baskın önemi ve aralarındaki yakın bağlantı nedeniyle, Majestelerinin Hükûmeti, öncelikle bu üç önemli başlık altında Filistin'deki durumun tam ve ayrıntılı bir açıklaması dikkate alınmadan hiçbir politika beyanının formüle edilemeyeceğini kabul etti.⁵⁶

Shaw Komisyonu Raporu, 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları'nın ardından İngiltere tarafından soruşturma amacıyla görevlendirilen bir komisyonun sonuçlarıdır. Rapor, ayaklanmaların nedenlerini ve sonuçlarını detaylı bir şekilde incelemiş, bu süreçte Yahudi göçünün ve toprak alımlarının Filistin'deki Arap toplulukları üzerinde yarattığı baskıyı

⁵⁰ Abdelaziz A. Ayyad, *Arab Nationalism And The Palestinians 1850-1939*, PASSIA Publication. Jerusalem 1999, s. 124.

⁵¹ Webb Miller, "Moslems Must Keep Palestine, Says Leader", *The Indianapolis Times*, June 25, 1930, s. 5.

⁵² Muharrem Fevzi, "Mescid-i Aksa duvarı", *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1930, s. 2.

⁵³ *Report of the Commission on the Disturbances of August 1929 (Cmd. 3530)*, s. 166.

⁵⁴ *Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi*, 522/2685/21621/2.

⁵⁵ Harms and Ferry, age., s. 78.

⁵⁶ *Palestine Statement of Policy by His Majesty's Government in the United Kingdom (Cmd. 3692)*, Printed and Published by His Majesty's Stationery Office, London 1930, s. 3.

vurgulamıştır. Bu, Filistin'deki Arap milliyetçiliğinin güçlenmesine ve Arap topluluğunun İngiliz Mandası ve Siyonist harekete karşı direnişinin artmasına yol açmıştır. Shaw Komisyonu Raporu, ayaklanmaların altında yatan sosyo-ekonomik ve politik nedenlerin anlaşılmasında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

IV. Passfield Beyaz Kitap 1930

Filistin Yüksek Komiseri John Chancellor Ocak 1930 tarihli memorandumunu toptan kabul eden Passfield Beyaz Kitap'ın ana mimarlarından biriydi. Mayıs 1930'un sonunda, Yüksek Komiser Chancellor daha fazla Yahudi göçünün askıya alınmasını talep etti. Hükümet talebine yanıt olarak hâlihazırda onaylanmış olan 2350 sertifikadan oluşan iki yıllık göç kotasını dondurma yetkisi verdi. Hükümet ayrıca Yahudi Ajansı'nın yetkilerini kısıtlama ve "Arap tarımsal nüfusun mülksüzleştirilmesini önleyecek" yeni toprak yönetmelikleri hazırlama niyetini açıkladı. Ancak başta Polonya ve ABD olmak üzere uluslararası Yahudi protesto dalgasının ardından yeni toprak yönetmelikleri askıya alındı. Lord Passfield, İngiltere'nin Siyonizm'e olan bağlılığının uluslararası gerekçelerini göz ardı etti. Siyonistlerin Filistinli Araplara fayda sağladığına ikna olmamıştı.

Bu dönemde Lord Passfield, Siyonistleri yatıştırmak için 7 Temmuz'da Dr. Weizmann'ı yanına çağırdı. Ona, biraz da samimiyetsiz bir şekilde, Hükümetin Yahudi Ulusal Yurt gelişimini teşvik etmek istediğini ve Yahudi göçünü engellemek ya da Yahudilerin toprak alımını kısıtlamak gibi bir niyeti olmadığını söyledi. Bununla birlikte, Hükümetin "Arap suçlamalarına yetkili bir yanıt" vermesi gerektiğini savundu. Weizmann'a askıya alınan göçmenlik belgelerini yakında serbest bırakacağına dair söz verdi (2350 belgeden sadece 1500'ünün verildiği Kasım ayı başına kadar bunu yapmadı.).⁵⁷

Shaw Raporu yayınlandığında Müftü Hacı Emin el-Hüseynî liderliğinde Londra'ya giden Arap Heyeti (Hacı Emin el-Hüseynî, Musa Kazım Paşa, Ragıp Neşasıbi, Avni Abdülhadi, Cemal Hüseyinî, Alfred Rock) 30 Mart 1930'da Londra'ya vardı. Ertesi gün hem Başbakan Ramsey MacDonald hem de Lord Passfield tarafından kabul edilen heyet, görüşmede Arap topraklarının Arap olmayanlara satışına son verilmesini ve Yahudi göçünün durdurulmasını talep etti. Siyasi alanda ise heyet, Birleşmiş Milletler Filistin Mandası'nın 22. Maddesi uyarınca ulusal bir parlamento Hükümeti kurulmasını talep etti. İngilizler, Filistin için manda sisteminin şartlarına uygun bir yönetim kurma taahhüdünü vurgulayarak cevap verdi. MacDonald ve Passfield, ilk iki taleple ilgili olarak Hope Simpson'ın tavsiyeleri temelinde bir karar vereceklerine söz verdiler. Heyetin Londra ziyareti, Hope Simpson başkanlığındaki bir komisyonun Filistin'e gelmesiyle sonuçlandı.⁵⁸

Sir John Hope Simpson Komisyonu kurulduktan sonra daha ayrıntılı incelemelerde bulunmasına için Filistin'e gönderilmişti. Filistin'de incelemelerini tamamlayan Komisyonun raporu 19 Eylül 1930 tarihinde Bakanlar Kurulu'na sunuldu ve 1930 yılının Ekim ayında yayınlandı.⁵⁹ Hope Simpson raporuna göre Filistin'deki şiddetin nedeni Siyonist işçi politikalarıydı. Yahudilerin satın aldığı toprakların devredilemez hale getirilmesi Arap işsizliğine yol açmıştı. Shaw Raporu ile benzerlikler gösteren bu rapor bir sonraki Beyaz Kitap'a dâhil edildi.⁶⁰ Passfield Beyaz Kitabı buna göre revize edildi ve 24 Eylül'de Bakanlar

⁵⁷ J. Cohen, age., s. 224-225.

⁵⁸ Celal Tefrik Karasapan, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün, İkinci Cilt*, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1942, s. 160; 522/2685/22293/1; Ayyad, age., s. 128-129.

⁵⁹ J. Cohen, age., s. 228; Karasapan, age., s. 158.

⁶⁰ Harms and Ferry, age., s. 78.

Kurulu tarafından onaylandı. Beyaz Kitap, kalkınma planının çıkarıldığı Hope Simpson raporuyla birlikte 21 Ekim’de yayımlandı.

Yeni Beyaz Kitap, Arap topraklarının satışı konusunu Yahudi göçü konusunun önüne geçirdi. Yeni politikanın giriş bölümünde, Hükûmetin Filistin’deki her iki ırka da manda tarafından belirlenen bağlılığı yineleniyor ve bunların hiçbir şekilde uzlaşmaz olmadığı savunuluyordu. Yeni politika, Yüksek Komiser tarafından talep edildiği üzere 1922 yasama konseyi planını yeniden canlandırdı. Toprak satışları konusunda Beyaz Kitap Hope Simpson’ın vardığı sonucu benimsedi. Şu anda ve mevcut Arap ekim yöntemleriyle, çeşitli Yahudi kurumlarının rezervde tuttuğu işlenmemiş araziler dışında, yeni göçmenlerin tarımsal yerleşimi için uygun arazi kalmadığını kesin olarak ifade etti. Beyaz Kitap aynı zamanda Hope Simpson’ın Siyonistlerin sadece Yahudi işgücü istihdam etme politikasına yönelik eleştirilerini onaylıyor ve ilk kez göçmenlik belgelerinin şimdiye kadar olduğu gibi Yahudi göçmenler için iş fırsatlarının sayısına göre değil, ülkedeki toplam işsiz sayısına göre belirleneceğini de iddia ediyordu.⁶¹

Filistin’de kalkınma, göç ve işsizlikten oluşan üç sorun birbiriyle yakından ilişkili olduğunu ve Filistin’in geleceği bu üç faktörü tam olarak hesaba katacak bir politikanın geliştirilmesine bağlı olması gerektiği de Beyaz Kitap’ta belirtilmişti. Ayrıca Filistin’de “...Gerekli olan, her iki ırkın da birlikte yaşamaya razı olması ve birbirlerinin ihtiyaç ve taleplerine saygı duymasındır. Daha sınırsız Yahudi göçüne ilişkin herhangi bir aceleci karar, yalnızca bir bütün olarak Filistin nüfusunun çıkarları açısından değil, aynı zamanda Yahudi cemaatinin özel bakış açısı açısından da şiddetle reddedilmelidir. Arap nüfusu arasında, şüphesiz ki, şu anda maruz kaldıkları ekonomik bunalımın büyük ölçüde aşırı Yahudi göçünden kaynaklandığına dair yaygın bir şüphe vardır ve bu şüphenin dayanabileceği bazı nedenler mevcut olduğu sürece iki ırkın karşılıklı ilişkilerinde herhangi bir iyileşme umudu çok az olabilir. Ancak Filistin’in gelecekteki barış ve refahı büyük ölçüde böyle bir gelişmeye bağlı olmalıdır.”⁶² sözlerine vurgu yapılmıştı.

Araplar Passfield Beyaz Kitap’ın yayınlanmasını, Filistin için manda sisteminde yer alan Siyonist bir Yahudi vatani politikasının uygulanmasına yönelik kararlılığın vurgulanmasına rağmen, diğer bileşenleri nedeniyle memnuniyetle karşıladı. Ayrıca Yahudi göçünü ve Arap topraklarının satışını da şarta bağlanmıştı. Filistinlilerin umutlarını bu kâğıda bağladıkları, Yürütme Komitesi’nin ilk kez Balfour Deklarasyonu’nun yıldönümü olan 2 Kasım 1930’da genel grev çağrısı yapmamasından belliydi.⁶³ Passfield Beyaz Kitap kararları üzerine Milli Yahudi Meclisi ise yayınladığı beyannamede; Yahudiler için bir yurt kurulması hakkındaki vaatlerin acı bir alaya dönüştüğünü ve Yahudi meclisinin Yahudileri memleketlerini vücuda getirmeye mani olacak herhangi bir parlamento teşkilatını tanımayacaklarını ve Filistin’de Yahudiler için bir yurt kurmak amacıyla çalışmaya devam edeceklerini açıklamışlardı.⁶⁴

Sonuç olarak Passfield Beyaz Kitabı olarak da bilinen 1930 tarihli Beyaz Kitap, Filistin için daha aktif bir politika belirledi. Buna göre yoğun arazi kullanımı ve tarımsal üretimin artırılması yoluyla kalkınma teşvik edilecek ve Yahudi göçü, 1922 tarihli Churchill Beyaz Kitap’ta belirtildiği gibi ülkenin yeni gelenleri kabul etme konusundaki ‘ekonomik hazmetme kapasitesi’ kriteriyle sınırlandırılacaktı. Ayrıca bir Kalkınma Dairesi kurulacaktı. Ancak Yahudiler, Beyaz Kitap nedeniyle İngilizleri suçladılar. Yahudi Ajansı Başkanı Dr. Chaim

⁶¹ J. Cohen, age., s. 228.

⁶² *Palestine Statement of Policy by His Majesty’s Government in the United Kingdom (Cmd. 3692)*, s. 22.

⁶³ Ayyad, age., s. 129.

⁶⁴ “Musevi yurdu!”, *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1930, s. 3.

Weizmann bu konu nedeniyle görevinden istifa etti. Bunun üzerine Başbakan J. Ramsay MacDonald, 13 Şubat 1931'de Weizmann'a gönderdiği ve Arapların 'Kara Mektup' olarak adlandırdıkları mektupla Beyaz Kitap politikasından geri adım attı.⁶⁵

Bu nedenle Passfield Beyaz Kitabı hiçbir zaman kanunlaşmadı. Siyonist taleplere teslimiyet anlamına gelen bu geri dönüşe bazı faktörler yol açmıştı. Bunlardan ilki Hükûmetin iç uyumunun olmaması ve bir azınlık yönetimi olarak kırılabilirliği idi. MacDonald hem Muhafazakâr muhalefetin hem de parlamentodaki müttetikleri Liberallerin yeni politikaya karşı çıkacağını öğrenmişti. İkinci faktör ise ABD'den İngiltere'ye yayılan derin ekonomik bunalımdı. 1930 tarihli Beyaz Kitap, Filistin'le ilgilenen sömürge yetkililerine hatırı sayılır ama sadece geçici bir rahatlama getirmişti. MacDonald'ın Weizmann'a yazdığı mektup, bu kişiler arasında umutsuzluk ve moral bozukluğu yarattı. Şubat 1930'da Yüksek Komiser Hükûmetin Yahudi baskısına boyun eğmesi halinde istifa edeceği tehdidinde bulunmuştu. Filistin'de sadece emeklilik haklarının tamamını alabilecek kadar kaldı. Yüksek Komiser olarak göreve başladıktan 3 yıl sonra, Ekim 1931'in sonunda Filistin'den ayrıldı. Passfield, Hope Simpson'a kendisinin de istifa edeceğini, ancak Hükûmeti utandırmak istemediğini söyledi. En geç Temmuz 1931 sonuna kadar hükümetten ayrılma kararlılığını yineledi.

1930 tarihli Beyaz Kitap sanki hiç var olmamış gibi atlandı. Bu belge, 1939 yılında başka bir formatta yeniden ortaya çıkana kadar arşivlerde saklandı. Başbakan tarafından özel bir şahsa yazılan bir mektup aracılığıyla Hükûmetin resmi politikasını iptal etmek için kullanılan yöntem, muhtemelen İngiliz anayasası tarihinde benzersizdir. Siyonistler için MacDonald'ın mektubu, Hükûmetin toprak iskânı politikalarına meydan okumasına ve Yahudi göçünün sınırlarını belirleyen düzenlemeleri değiştirme niyetine karşı bir zaferi temsil ediyordu. Topraksız Araplardan oluşan bir sınıf yarattıkları suçlamasını reddetmeyi başardılar. Mektup, Yishuv'un daha da genişlemesi ve gelişmesi için 5 yıllık kritik bir fırsat penceresi sağladı. Nazizmin Avrupa'ya uzun gölgesini düşürdüğü yıllarda Yahudilerin toprak edinimi ve göçü neredeyse sınırsız bir şekilde devam etti ve 1934 ve 1935 yıllarında rekor seviyelere ulaştı. 1931 ve 1936 yılları arasında Yishuv'un büyüklüğü 164.000'den 370.000'e çıkarak iki kattan fazla arttı.⁶⁶

Başbakan Ramsey MacDonald'ın, Siyonistleri bastırmayı reddetmesi, 1930'ların başında Filistinli Araplar arasında büyük bir hayal kırıklığına neden oldu. Arap nüfusu arasında ortak bir kader duygusunu güçlendirdi. 1929 olaylarında tutuklanan ve öldürülenlerin aileleri için yardım komiteleri kuruldu ve İngilizler tarafından asılan üç Arap milli şehit ilan edildi. Hem idamların hem de MacDonald'ın yazdığı mektubun neden olduğu derin kızgınlık, Arap toplumunda dayanışma dalgasına neden oldu ve bu durum Filistin ulusal hareketi üzerinde önemli bir etki yarattı.⁶⁷

Passfield Beyaz Kitap, Shaw Komisyonu Raporu'nun tavsiyeleri doğrultusunda hazırlanmış bir belgeydi ve Filistin'deki İngiliz politikalarında önemli değişiklikler önermişti. Bu belge, aşırı Yahudi göçünü sınırlandırma ve Arap topraklarının Yahudilere satışını kısıtlama önerileriyle, Filistin'deki etnik ve politik gerilimleri azaltmayı amaçlamıştı. Ancak bu politikalar Siyonist hareket tarafından şiddetle eleştirilmiş ve uluslararası Yahudi topluluğu tarafından protesto edilmiştir. Passfield Beyaz Kitap'ın önerileri, Filistin'de hem

⁶⁵ El-Eini, age., s. 25-26.

⁶⁶ J. Cohen, age., s.229, 237-238.

⁶⁷ Kimmerling and Migdal, age., s. 104-105.

Yahudi hem de Arap toplulukları arasında yeni gerilimlere yol açmış, İngiltere'nin bölgedeki politikaları üzerinde yeniden düşünülmesine neden olmuştur.

Sonuç

1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları, Filistin tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir ve bu olayların kısa ve uzun vadeli sonuçları, bölgedeki ve uluslararası alandaki politik dinamikleri derinden etkilemiştir. Kısa vadeli olarak, ayaklanmalar anında şiddetli çatışmalara ve büyük can kayıplarına yol açmış hem Yahudi hem de Arap toplulukları arasında derin yaralar açmıştır. Bu olaylar, İngiliz Mandasının yönetimine olan güveni azaltmış ve bölgedeki siyasi istikrarsızlığı artırmıştır. Uzun vadeli etkiler açısından, 1929 Ayaklanmaları, Yahudi ve Arap toplulukları arasındaki gerilimleri daha da kökleştirmiş ve Filistin'deki ulusal kimlik mücadelelerini güçlendirmiştir. Bu olaylar, bölgedeki ulusal hareketlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamış ve Filistin sorununun çözümüne yönelik uluslararası müdahalelerin artmasına neden olmuştur. Ayaklanmalar, aynı zamanda, gelecekteki Filistin-İsrail çatışmasının temellerini atmış ve bu çatışmanın karmaşık doğasını şekillendiren temel dinamikleri ortaya koymuştur.

Ayaklanmaların uluslararası alanda yankıları, bölgedeki İngiliz Manda politikalarının yeniden değerlendirilmesine ve uluslararası toplumun Filistin'deki duruma daha fazla ilgi göstermesine yol açmıştır. Bu durum, Birleşmiş Milletler'in Filistin meselesine daha aktif müdahil olmasının önünü açmış ve sonraki yıllarda bölgeye yönelik uluslararası politikaların şekillenmesinde etkili olmuştur. Günümüze etkileri bakımından, 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları, Filistin-İsrail çatışmasının anlaşılması için kritik bir öneme sahiptir. Bu olaylar, bölgedeki etnik ve politik çatışmaların köklü tarihini vurgulamakta ve bu çatışmaların çözümünde karşılaşılan zorlukları ortaya koymaktadır. Ayaklanmalar, aynı zamanda, bölgedeki topluluklar arasındaki derin bölünmeleri ve bu bölünmelerin üstesinden gelinmesi gereken zorlukları göstermektedir.

Sonuç olarak, 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları hem bölgesel hem de uluslararası alanda derin izler bırakmış ve günümüzdeki Filistin-İsrail çatışmasının temelini oluşturan tarihsel ve politik dinamikleri anlamada önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Bu olayların incelenmesi, bölgedeki mevcut çatışmaların kökenlerini ve çözümüne yönelik potansiyel yolları daha iyi anlamak için hayati öneme sahiptir. Ayaklanmalar, Filistin ve İsrail toplulukları arasındaki uzun süreli barış ve anlayışın sağlanması yolunda önemli dersler sunmaktadır. 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları ve bunun ardından gelen Shaw Komisyonu Raporu ile Passfield Beyaz Kitap, Filistin'deki politik ve sosyal dinamikler üzerindeki etkileri büyük olmuştur. Shaw Komisyonu, ayaklanmaların nedenlerini araştırmak üzere İngiltere tarafından görevlendirilmişti ve raporunda, Filistin'deki artan gerilimin ana sebepleri olarak yoğun Yahudi göçü, Yahudilerin toprak satın alması ve Filistin'deki Yahudi varlığının genişlemesi gibi faktörleri işaret etti. Komisyon, bu durumun Arap nüfusu arasında ciddi rahatsızlık ve endişe yarattığını, bu da ayaklanmaların doğrudan nedenleri olarak görülmesi gerektiğini belirtti.

Passfield Beyaz Kitap, Shaw Komisyonu'nun bulguları üzerine inşa edildi ve İngiliz hükümetinin Filistin politikasında önemli değişiklikler önerdi. Beyaz Kitap, Yahudi göçünün kısıtlanması, Arap topraklarının satışının kontrol altına alınması ve Yahudi yerleşim projelerinin daha dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini savundu. Bu öneriler, Filistin'deki İngiliz mandası altında yürütülen politikaların yeniden şekillendirilmesine yol açtı ve bölgedeki etnik çatışmaların derinleşmesinde önemli bir rol oynadı. Bu iki belge, 1929

ayaklanmalarının sadece anlık bir olay olmadığını, aynı zamanda Filistin'deki uzun vadeli politik ve sosyal değişimlerin tetikleyicisi olduğunu göstermektedir. Shaw Komisyonu Raporu ve Passfield Beyaz Kitap, günümüz İsrail-Filistin ilişkilerinin anlaşılmasında önemli tarihsel belgeler olarak kabul edilir. Bu belgeler, bölgedeki çatışmaların kökenlerini ve İngiliz Mandası altındaki politikaların bölgedeki etnik gruplar arasındaki ilişkiler üzerindeki uzun vadeli etkilerini anlamada kritik bir bağlam sağlar.

Sonuç olarak, 1929 Batı Duvarı Ayaklanmaları ve bunun ardından gelen Shaw Komisyonu Raporu ile Passfield Beyaz Kitap, Filistin'deki siyasi ve sosyal gerilimlerin kökenlerini ve bölgede devam eden çatışmaların yapısal nedenlerini derinlemesine anlamak için önemli kaynaklardır. Bu çalışma ile yapılan analizler, olayların yalnızca tarihsel bir olay olarak değil, aynı zamanda günümüzde devam eden çatışmaların anlaşılmasının önemini vurgulamaktadır.

KAYNAKLAR

A. Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

522/2685/21621/2.

522/2740/22615/40.

522/2740/22615/29.

522/2740/22615/33.

522/2685/22293/1.

The National Archive Foreign Office

371/5270 Document No: 8503/8503/44.

371/5270 Document No: 7731/5151/8503.

371/5270 Document No: 8503/13/177513.

B. Gazeteler

“Yahudi Yurdu”, *Cumhuriyet*, 3 Ekim 1929, s. 3.

Muharrem Fevzi, “Mescid-i Aksa duvarı”, *Cumhuriyet*, 23 Ocak 1930, s. 2.

“Musevi yurdu!”, *Cumhuriyet*, 25 Ekim 1930, s. 3.

“Christians Join Arabs In Death Drive On Jews”, *The Indianapolis Times*, Aug. 27, 1929, p. 1.

Webb Miller, “Moslems Must Keep Palestine, Says Leader”, *The Indianapolis Times*, June 25, 1930, p. 5.

C. Kitaplar, Makaleler

ARMAOĞLU, Fahir, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Kronik Kitap, İstanbul 2020.

AYYAD, Abdelaziz A., *Arab Nationalism And The Palestinians 1850-1939*, PASSIA Publication, Jerusalem 1999.

COHEN, Hillel, *Year Zero Of The Arab-Israeli Conflict 1929*, (Translated by Haim Watzman), Brandeis University Press Waltham, Massachusetts 2015.

COHEN, Michael J., *Britain's Moment in Palestine Retrospect and Perspectives, 1917-48*, Routledge, New York 2014

EL-EINI, Roza I.M., *Mandated Landscape: British Imperial Rule in Palestine 1929-1948*, Routledge, New York 2015.

ELPELEG, Zvi, *Filistin Ulusal Hareketinin Kurucusu Hacı Emin el-Hüseynî*, Çeviren Dilek Şendil, Hazırlayan Tansel Güney, İletişim Yayıncılık, İstanbul 1999.

HARMS Gregory and Todd M. Ferry, *The Palestine-Israel Conflict A Basic Introduction*, Pluto Press, London 2008.

HYAMSON, Albert M., *Palestine: A Policy*, Routledge Taylor & Francis Group, New York 2022.

KARASAPAN, Celal Tefik, *Filistin ve Şark-ül-Ürdün*, İkinci Cilt, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1942.

KIMMERLING, Baruch and Joel S. Migdal, *The Palestinian People*, Harvard University Press, London 2003.

KUPFERSCHMIDT, Uri M., *Supreme Muslim Council: Islam Under the British Mandate for Palestine*, Brill Academic Publishers, Leiden-New York-Kobenhavn-Köln 1987.

LUNDSTEN, Mary Ellen, “Zionist and Palestine Strategies in Jerusalem, 1928”, *Journal of Palestine Studies*, 8/1 (1978), pp. 3-27.

MILTON-EDWARDS, Beverley, *The Israeli-Palestinian Conflict A People's War*, Routledge, London and New York 2009.

- ÖZCAN, Şevket, “Yahudi Dualarında Kudüs”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18/35, (2019), s. 23-48.
- Palestine Statement of Policy by His Majesty’s Government in the United Kingdom (Cmd. 3692)*, Printed and Published by His Majesty’s Stationery Office, London 1930.
- PORATH, Y. (1974). *The Emergence of the Palestinian-Arab National Movement 1918–1929*, Frank Cass, London 1974.
- Report of the Commission on the Disturbances of August 1929 (Cmd. 3530)*, Printed and Published by His Majesty’s Stationery Office, London 1930.
- TANYU, Hikmet, "AĞLAMA DUVARI", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/aglama-duvari> (13.02.2024).
- TEVETH, Shabtai, *BEN-GURION and the Palestinian Arabs: From Peace to War*, Oxford University Press, Oxford New York 1985.
- UNTERMAN, Alan, *Historical Dictionary of the Jews*, Scarecrow Press, United Kingdom 2011.
- Türk Diplomatik Arşivi Belgelerinde Filistin (1922-1948)*, (2023). T.C. Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığı, Ankara 2023.
- YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili 3. Cilt*, T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2023.